

YOK ETTİĞİMİZ BİR TÜR DAHA KUM ZAMBAKLARI

Simge AYDINYER

Ömer Onuralp ÖZCAN

Pınar TUNCER

Elifsu YURT

Selin İpek ÇAKIRER

Şekil 1: Kum zambağı beyaz yapraklı,güzel kokulu bir çiçektir.

Güzel bir yaz günü sahilde yürüyorsunuz. Bir tarafınızda hafif dalgalı, berrak bir deniz, bir tarafta kumsalların gelini kum zambakları... Yaklaşık yirmi yıl öncesine kadar bu manzaranın keyfini çıkarabilirdiniz; fakat biz insanların bilinçsiz faaliyetleri sonucu hem denizlerimiz eskisi gibi berrak değil hem de bu güzel kum zambaklarının sayısı yalnız dikkatli gözlerin görebileceği kadar az.

Bu azalışın sebeplerine daha sonra değineceğiz; ama önce yakın zamanda yapılan “çevreci” bir festivalden örnek vermek istiyoruz. Geçtiğimiz yaz bir sahilde kum zambaklarının güzelliğine ve neslinin tükenme tehlikesine dikkat çekmek amacıyla bir festival yapıldı. Aslında bilinçlendirme amacı taşıyan bu festival amacına tam ulaşmıştı ki yine aynı belediye yine aynı sahilde çok geçmeden bir kumdan heykel festivali yaparak korumayı amaçladığı kum zambaklarını kelimenin tam anlamıyla mahvetti.

Kumdan heykel festivalinde kumun kazılması sonucu kum zambakları ezildi, hatta soğanları kumun yüzeyine çıktı. Oluşan bu hayret verici manzaraya dur demek için ise hiçbir önlem alınmadı. Zaten nesli tehlike altında olan yüzlerce kum zambağı doğal habitatlarında ölüme terk edildi. Bu endişe verici olay karşısında kayıtsız kalamayan bizler farkındalığı arttırmak amacıyla bu yazıyı yazmaya karar verdik. Bunun üzerine ilk olarak altı yıldır kum zambakları üzerinde çalışan Prof.Dr.Fisun ÇELİKEL ve Araş. Gör. Sevim DEMİR¹ ile röportaj yaptık. Bu röportajda edindiğimiz bilgilere göre kum zambağı (*Pancratium Maritimum*), Akdeniz ikliminin hakim olduğu ülkelerde, kumul alanlarda doğal olarak yetişen bir bitkidir. Denizin hemen yanında yaşam alanı bulan bu bitki, doğrudan deniz meltemlerine, sürekli yüksek hava nemine ve güçlü radyasyona maruz kalmaktadır. Bu da kuraklığa ve tuzluluğa dayanıklı olmasını sağlamıştır. Deniz mesafesi ortalama 60 m ye kadar olan kumullarda, denize paralel doğrultuda yetişen kum zambakları doğal yaşam alanlarının dışındaki

¹ Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Türkiye

denizden uzak kumullara, farklı iklim bölgelerine uyum sağlayamamaktadır. Dolayısıyla kendisine oldukça kısıtlı bir alanda yaşama imkanı bulmaktadır.

Kum zambaklarının neslinin tükenmesi biz insanları hiç ilgilendirmiyormuş gibi görünse de başta farmakoloji ve tekstil olmak üzere birçok farklı endüstride kullanım alanlarının olması bu bitkiyi insanlık için sanıldığından çok daha önemli kılıyor. Röportajdan edindiğimiz bir başka bilgiye göre de bu eşsiz çiçek özellikle kanser, alzheimer, AIDS gibi hastalıkların tedavisinde kullanılmak üzere değerlendiriliyor. Peki bizler için bu kadar kıymetli olan bu çiçeğin önemi toplumumuzda gerçekte ne kadar kavranabiliyor? Maalesef ki özellikle kıyı şeridinde yapılan turizm faaliyetleri, çarpık ve bilinçsiz kentleşme, bilinçsiz koparıma ve evde yetiştirilmek amacıyla soğanların toplanması gibi nedenler dolayısıyla kum zambakları her geçen yıl daha büyük tahribatlara uğruyor. Demir ve Çelikel'e sorduğumuzda da en sık karşılaşılan sorunun kıyı şeritlerindeki turizm faaliyetleri olduğu yanıtını alıyoruz.

Şekil 2: Turizm faaliyetleri kum zambağı türüne ciddi zararlar vermektedir.

Araştırma alanımızı genişlettiğimizde bu çiçeklerin sadece ülkemizde değil yetiştiği her yerde aynı sorunla yüzleştiği görülüyor. Türün habitatının sahil şeridi olması nedeniyle turizmin bu türün nesli için en büyük tehditlerden biri olduğunu belirten D. Eisikowitch ve J. Galil²; İtalya, İspanya ve Fransa'da da bu bitki popülasyonunun önemli derecede azaldığını söyleyerek bizleri daha dikkatli olmamız konusunda uyarıyor. Yalnızca turizm adına gerçekleştirilen yapılaşma değil, yerli ve yabancı turistlerin bilinçsiz sökümü de çiçekleri büyük tehlike altına sokuyor. Bu sökümler soğanların, farkına varılmadan doğal habitatlarından uzaklaştırılmasına, dolayısıyla bitkilerin çoğalmasına sebebiyet veriyor. Yine Di Maio ve De Castro³ nun makalesinden Akdeniz kıyı şeridinde yoğun kentleşme ve sökümler nedeniyle kum zambağı popülasyonlarının giderek azaldığı çıkarılıyor.

Ülkemiz de bu azalışın farkında olup bununla alakalı önlemler almasına rağmen bu önlemlerin halka yeterince duyurulmadığı açıkça ortada. Örneğin kum zambağının doku kültürü ile çoğaltımı çalışmaları 2006 yılında başlatıldı ve ülkemizdeki ilk çalışma Cevdet Gümüş⁴ ve Ş.Şebnem Ellialtıoğlu⁵ tarafından yapıldı. Ayrıca şu anda ülkemizde Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından yürütülen "Kum Zambağı Tür İzleme Projesi" de bulunmakta. Bunun yanı sıra bu zambakları koparan

² Tel Aviv University

³ Antonietta Di Mario, Olga De Castro; University of Nepals

⁴ Bartın Üniversitesi Meslek Yüksekokulu, Bartın, Türkiye

⁵ Ankara Üniversitesi, Ankara, Türkiye

veya yayılma alanlarına zarar veren kişi veya kişileri, biyolojik çeşitliliği tahrip etmekten dolayı Çevre Kanunu kapsamında 48 bin lira idari para cezası bekliyor. Ek olarak kum zambağı, Türkiye’de sökülerek yurtdışına ihraç edilmesi yasak olan türler arasında yer alıyor. Yasal güvenceler türü koruma altına almaya çalışıyor olsa da bu kum zambaklarının sayısının azalmasına maalesef engel değil.

Şekil 3: Kum zambakları deniz mesafesi ortalama 60 m ye kadar olan kumullarda, denize paralel doğrultuda yetişir.

Bunun en büyük sebebinin türü koruma amaçlı çıkarılmış yasalara insanların gereken önemi vermediği olduğu kanısındayız. Normal şartlar altında sahil şeritlerinde yapılaşmanın 50 metreden başlaması gerektiği halde denize çok daha yakın alanlarda turistik işletmelerin kurulması bu durumu gözler önüne seren bir örnektir. Kimi sahillerde demir kapan gibi küçük çaplı önlemler alınmış olsa da pek çok sahilin bu basit önlemleri bile gerçekleştirmediği görülmektedir. Halihazırda bulunan yasaların uygulanmasının ve yaptırımlarının daha sıkı takip edilmesi durumunda kum zambaklarının bulunduğu sahillerin bu tür için çok daha güvenli hale getirilmesi mümkündür. Sistemin düzgün işleyebilmesi için de alınan önlemlerin halka duyurulması ve konuya dikkat çekilerek halkın bilinçlendirilmesi önemli bir basamağı oluşturmaktadır. Bu basamak dikkat çekici kamu spotları ve afişlerin hazırlanıp çoğaltılmasıyla gerçekleştirilebilir. Aynı zamanda termik ya da nükleer santraller gibi deniz kenarında bulunma zorunluluğu olan yapıların inşaatından önce yakın çevrede araştırma yapılarak bölgedeki bitkilerin zarar görüp görmeyeceğinin kontrol edilmesi de büyük önem arz eder. Sahillerin güvenliğinin tam olarak sağlandığından emin olunması için de bakanlıklarca gençlerden ve yetişkinlerden oluşan kurullar kurularak derinlemesine araştırma yapılması sağlanmalıdır.

İnsanların kum zambakları ve nesli tükenmekte olan tüm türler için farkındalığının artmasının, onları korumak için daha etkin roller almasını sağlayacağını umuyor ve yeryüzünde tutunmaya çalışan tüm canlılara iyi şanslar diliyoruz.

KAYNAKÇA

- Eisikowitch, D. & Galil, J. (1971). Effect of wind on the pollination of *Pancreatium maritimum* L. (Amaryllidaceae) by Hawkmoths (Lepidoptera: Sphingidae). *Journal of Animal Ecology*, 40 (3): 673-678.
- Grassi, F., Cazzanigal, E., Minuto, L., Peccenini, S., Barberis, G. & Basso, B.G. (2005). Evaluation of biodiversity and conservation strategies in *Pancreatium maritimum* L. for the Northern Tyrrhenian Sea. *Biodiversity and Conservation*, 14: 2159-2169.
- Anonim,2014.<http://www.milliyet.com.tr/kum-zambagi-icinseferberlik-aydin-yerelhaber-318080/>.
- http://www.endemikbitkiler.com/bitki_turleri.html
- <http://www.wwf.org.tr/?1206/turkiyeninendemikbitkiturleri>
- <https://www.cnnturk.com/turkiye/koruma-altindaki-kum-zambaklari-ilgi-goruyor?page=2>
- <https://www.mynet.com/datcada-kum-zambaklari-zamani-110104390318>
- <http://www.hurriyet.com.tr/yerel-haberler/antalya/kemer/ciralida-koruma-altindaki-kum-zambaklari-ilgi-40972175>
- <https://www.ntv.com.tr/galeri/seyahat/antalya-ve-ege-sahillerinin-gelini-kum-zambaklari-plajlari-susluyor%2c7LaKDIjDrUKvLmxTKZwcmQ>
- <https://dalamangazetesi.com/ortaca-kum-zambaklari-populasyonunda-artis.html>
- <http://www.diken.com.tr/doga-katliaminda-sira-kiyikoyde-dogalgaz-santrali-icin-harekete-gecildi/>
- <https://azbitki.com/kum-zambagi-deniz-nergisi-pancratium-maritimum>
- Demir,S. & Çelikel,F.G. (2017). Türkiye’de Doğal Olarak Yetişen Kum Zambağının (*Pancreatium maritimum*) Farklı Özellikleri ve Önemi. *Türk Tarım – Gıda Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 5(13): 1726-1731.
- <http://www.atsovizyon.org.tr/ciralida-koruma-altindaki-kum-zambaklari-ilgi-goruyor/>
- <https://onedio.com/haber/hem-goruntuleriyle-hem-kokularıyla-buyuleyici-ciceklerin-mitolojik-hikayelerini-biliyor-muydunuz-845022>
- <http://tvk.csb.gov.tr/kum-zambagi-tur-izleme-projesi-i-84112>
- <http://www.hurriyet.com.tr/ege/onlar-da-tehlike-altinda-40173745>
- Mevzuat Bilgi Sistemi, Kıyı Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmelik, birinci bölüm, (Değişik paragraf:RG-2/4/2013-28606)